

- 17) Podle Jaakova Rachmana, GBD 395: „I vychovatelé měli požitek z dětské stravy.“
- 18) Avraham Ofir, GBD 394.
- 19) O. Klein, c. d. ,s. 158, Theresienstadt, s. 149; Freund, c. d., s. 20.
- 20) J. Freund, tamtéž, s. 119 (M. Honey).
- 21) Data se rozcházejí: Hanka Fischlová, která přijela v prosinci, píše o dlouhých týdnech příprav, jiní mluví o vánocích.
- 22) Zde i na jiných místech: nepodařilo se mi zjistit, kdo přesně byl přítomen.
- 23) Osvětimský slabikář, s. 23.
- 24) Avraham Ofir, GBD 394.
- 25) Jehuda Bakon, GBD 378.
- 26) Dov Barnea, GBD 379.
- 27) Arieh Karni, GBD 388.
- 28) Ota B. Kraus, Můj bratr dým, Praha 1993, s. 23.
- 29) Podle svědectví Ester Milo (GBD 393) došel do Terezína lístek Fredyho z Birkenau, kde píše: „Tante Mavet (tj. hebrejsky smrt) mit uns.“
- 30) Theresienstadt, s. 203. Z rozhovoru s Trudou Janowitzovou vím, že jeden z esáků jí navrhl udržení v rodinném táboře. Truda se rozhodla jít s Leem a ostatními.
- 31) Dov Barnea GBD 379.
- 32) Pavel Lenek (Hugo Lengsfeld) ve svědectví zapsaném M. Kárným v Praze 1975 (Bejt Terezín 44/37), Ofir GBD 394.
- 33) E. Bachner, c. d. , s. 87.
- 34) R. Bondy, c. d. , s. 443, Jiří Fraenkl uvedený v „Továrně na smrt“ O. Krause a E. Kulky, s. 166 (hebr. vydání).
- 35) O. Poláček, Věstník židovské náboženské obce v Praze 1948, 3, s. 28-29.
- 36) J. Freund, c. d.

TOMAN BROD

(Česká republika)

ZAMYŠLENÍ NAD ÚČELEM RODINNÉHO TÁBORA A NAD OSUDY UVĚZNĚNÝCH CHLAPCŮ

Ve středu 8. března 1944 končil v Protektorátě Böhmen und Mähren všední den. Válečná vřava byla daleko a tak se občané mohli po práci věnovat svým zálibám. Ti, kteří se rozhodli zůstat doma, mohli strávit večer při poslechu rozhlasového koncertu, na jehož pořadu byla symfonie Jana Seidla. Nevím, jak v jiných městech, ale v Praze si lidé zajisté vybrali i z nabídky asi osmdesáti kin - leckdo se možná šel pobavit českou veselohrou U pěti veverek s Jindřichem Plachtou, jiní navštívili historický film Pád Kartága a další třeba dojatě sledovali Lízín let do nebe. Ze šestadvaceti pražských divadelních scén by byli toho večera asi mnozí dali přednost Národnímu divadlu, aby mohli obdivovat Beno Blachuta ve Smetanových Dvou vdovách. V Protektorátě se ostatně tehdy slavilo výročí Bedřicha Smetany a tak i ve Smetanově síni Obecního domu zněly onoho večera nejkrásnější árie a dueta z jeho oper. Ale ani milovníci zimního sportu nepřišli v tu středu zkrátka - na Štvanici se konala výpravná krasobruslařská revue Pohádka na ledě a mezi jinými hvězdami excelovala zde i mladičká Aja Vrzáňová.¹⁾

Necelých čtyřista kilometrů odtud na východ zavraždili v tu dobu hitlerovci téměř čtyři tisíce českých občanů, židů, vězňů tzv. rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau.

Vznik i existence tohoto tábora patřily a dosud patří k neobjasněným fenoménům hitlerovské praxe, pro niž se nyní vžil termín holocaust.

V proslulém Lanzmannově dokumentu Shoah takto vypovídá jeden z tehdejších osvětimských vězňů, jenž sledoval příjezd prvního terezínského transportu do Birkenau v září 1943: „Židy z Terezína, z ghetta poblíž Prahy, umístili do zvláštního tábora, zvaného Bauabschnitt IIb, zkrátka BIIb. Ráno jsem se vydal na obhlídku situace. Zjistil jsem celou řadu překvapujících skutečností: rodiny - muže, ženy i děti - nechali pohromadě a nikoho neposlali do plynu. Směli si vzít do tábora svá za-

vazadla, neostříhali je dohola, ponechali jim vlasy. Situace se tedy lišila od všeho, čeho jsem až dosud byl svědkem. Ničemu jsem nerozuměl. Ani nikdo z nás ničemu nerozuměl. Avšak v ústřední registratuře zjistili, že všichni ti lidé mají speciální kartu s poznámkou: SB se šestiměsíční karanténou. Věděli jsme, že SB znamená Sonderbehandlung, zvláštní zacházení čili jinými slovy - plynovou komoru. A s karanténou jsme také měli své zkušenosti! Přesto nám připadalo absurdní, že by někoho drželi šest měsíců v táboře a pak ho poslali do plynu.⁽²⁾

Tato situace, tyto skutečnosti - přes všechno, co bylo odborníky napsáno či řečeno - zůstávají i pro mne dodnes mystériem. Mystéria ovšem v hitlerovské praxi a v praxi všech totalitních režimů nejsou tak zcela výjimečná. Dovoďte mně, abych svůj příspěvek rozdělil do dvou částí - první bude obsahovat jistá obecná rozvažování, druhá vzpomínky pří-
mého účastníka.

Zamyšlím-li se nad samotným vznikem a účelem rodinného tábora terezínských židů, pak musím přiznat, že mne neuspokojují žádné z předložených příčin, argumentů a vysvětlení, neboť stále zůstává až příliš mnoho nezodpovězených otázek, zpochybňujících daná tvrzení.

Nuže - do Birkenau přijíždí v září 1943 pět tisíc terezínských židů, neprojdou obvyklou selekcí, všichni společně jdou do jednoho tábora a všichni též dostanou předem šestiměsíční karanténu lhůtu, na jejímž konci čeká smrt.

Proč? Jaký mohlo mít pro racionální nacistické mozky smysl žít půl roku několik tisíc lidí ve vyhlazovacím koncentračním táboře a to prakticky bez jakéhokoliv užítku, protože je k žádné, alespoň přibližně efektivní práci nepustili. Nemůže mne uspokojit názor, že tento rodinný tábor BIIb byl hitlerovci vyhlédnut za důkaz jejich lidumilného zacházení s deportovanými terezínskými židy, důkaz určený pro jakousi mezinárodní vyšetřovací komisi.

Pravda, s mezinárodní komisí učinili Němci dobrou zkušenost v Terezíně. Předvedli jí tam potěmkinovskou vesnici, důvěřiví delegáti se dali oklamat a vydali příznivou zprávu pro Mezinárodní Červený kříž. Jenomže - tato inscenace se uskutečnila až v červnu 1944, tedy několik měsíců po likvidaci zářijového transportu v Birkenau začátkem března.

Jestliže - podle názoru některých badatelů - hitlerovci předpokládali, že tábor v Birkenau navštíví nějaká mezinárodní delegace, proč na ni nečekali a zahubili původní osazenstvo rodinného tábora, aniž by se jí dočkali, aniž by vyčkali výsledků svého terezínského podvodu? A proč vlastně stanovili předem a v tomto případě také na den přesně naplnili onen šestiměsíční odklad svého vražedného záměru? A konečně -

mohli pozvat byť i jen trochu nezávislou komisi do „familienlágru“ po březnové genocidě? Co kdyby jí někdo z přeživších třeba jen naznačil hrůzný osud zářijového transportu?

Již z těchto úvah vyplývá, že úspěch terezínského představení nemohl být nejen předvídan, ale hlavně ani opakován v birkenauském BIIb.

Ale zapomeňte, prosím, vše, nad čím jsem až dosud uvažoval. Neboť to nejdůležitější musím teprve říci. Možná, že kdesi daleko, v Berlíně, vznikl v jedné vysoko postavené nacistické hlavě neuvážený plán mezinárodní prohlídky zařízení s názvem „Arbeitslager Birkenau bei Neu Berun“. Avšak právě proto, že vznikl daleko a neuváženě, musel být touze anebo jinou hlavou velmi rychle zapuzen.

Zajisté - hitlerovští hodnostáři se mohli zabývat myšlenkou předvést zahraničním delegátům jistý počet terezínských židů deportovaných na Východ, a to v jakémsi přijatelném prostředí jakéhosi pracovního tábora. Nemůže být ovšem žádného sporu, že osvětimské Birkenau bylo - snad vedle Treblinky a Majdanku - tím posledním místem, kam se mohli nacisté odvážít přivést jakoukoli jen trochu reprezentativní mezinárodní komisi. Komplex tohoto vyhlazovacího monstra, této továrny na smrt, hrůzné už jen na pohled, s dominantou čtyř vysokých komínů krematorií, vzdálených jen několik desítek metrů od rodinného tábora. . . I kdyby z nich po dobu případné vizity přestaly šlehat plameny a šířit se dusivý, páchnoucí dým - kterak by nacisté mohli čelit velmi pravděpodobné zvědavosti členů komise seznámit se blíže s účelem oněch podezřelých zařízení? Cožpak by mohli zabránit - byť i sebevražednému - pokusu samotných vězňů prozradit delegátům slovem či písemným vzkazem tu děsivou skutečnost?

Myslím, že odpověď je jednoznačná. Nejen samo Birkenau, nýbrž i vězňové, kteří se seznámili s provozovanou praxí a s tamními poměry, byli pro jakoukoli nacistickou propagandu zásadně nepoužitelní. Kdyby opravdu měli hitlerovci v úmyslu zřídít a prezentovat jakýsi „Musterlager“ českých židů z Terezína, byli by si určitě vybrali vhodnější místo i méně zasvěcený lidský materiál.

Jiná z teorií se naproti tomu příklání k názoru, že v Birkenau šlo o snahu hitlerovců uklidnit znervoznělou terezínskou veřejnost korespondenčními lístky, které birkenauští vězňové směli po určité době posílat do ghetta i Protektorátu. Toto vysvětlení se mi zdá přijatelnější, přestože ani ono nijak nevysvětluje tu tajemnou šestiměsíční „čekací“ lhůtu, kterou nacisté přibylým vězňům určili bezprostředně po jejich příjezdu. Proč právě šest měsíců? Vždyť, chtěli-li opravdu terezínské

osazenstvo uklidňovat přinejmenším až do příchodu mezinárodní inspekce do ghetta, proč zlikvidovali zářijový transport několik měsíců před touto vizitou a riskovali tím, že ona neblahá zvěst pronikne do Terezína právě v tu nejnevhodnější chvíli? Co je však hlavním argumentem proti výše zmíněnému názoru - děti z birkenauského BIIb, o jejichž osud se asi v Terezíně nejvíce obávali, byly z možnosti poštovního styku vyloučeny. . . . Bylo to vlastně svým způsobem logické, protože děti neměly v „arbeitslágru“ co pohledávat.

A tak tedy závěrem k této části svého uvažování spíše musím inklinovat k tézi, že proslulá nacistická důkladnost, plánovitost a koncepčnost se mísila i se značnou dávkou iracionality a zdánlivě či skutečně nesmyslných rozhodnutí. Anebo raději předpokládejme, že neznáme všechny direktivy z Berlína týkající se „familienlágru“, že byly i takové, které buď do Osvětimi nedorazily, nebo byly nejasné anebo je tamní velitelství nevzalo na vědomí.

Na otázku, jaký smysl a účel měly vznik a existence židovského rodinného tábora v Birkenau, mohu tedy odpovědět jen tím nejmoudřejším - nevím.

Má úvaha však pokračuje. Zpráva o březnové tragédii českých židů v Birkenau se různými cestami, o nichž bude i na této konferenci řeč, dostala do zahraničí. V sobotu, 17. června 1944 oznamoval hlasatel Pavel Tigrid v československém vysílání BBC z Londýna:

„Jak bylo již hlášeno, do Londýna došly zprávy, že německé úřady nařídily, aby v těchto dnech byly v plynových komorách zavražděny tři tisíce českých židů v koncentračním táboře v Birkenau. Tato zpráva vyvolala v celém světě a zvláště v československých kruzích hluboké pobouření. Československá vláda varuje důrazně všechny německé činitele a orgány, kteří tento barbarský zločin nařídili nebo by jej provedli, a opět upozorňuje se vši vážností, že všechny takové osoby budou stíhány tresty nejpřísnějšími. Československá vláda očekává, že všichni občané Republiky budou pomáhat trpícímu židovskému obyvatelstvu ze všech svých sil.“ (Tento údaj se nevztahuje ke vraždě z 8. března 1944, nýbrž k předpokládané likvidaci rodinného tábora, k níž mělo v těchto dnech dojít.)

V pondělí 19. června oznamoval opět Tigrid tuto zprávu o rezoluci londýnského exilového sboru, československé Státní rady:

„Státní rada přijala s hlubokým dojetím a smutkem zprávu o tragickém osudu tisíců československých židů.“ (Z vysílacího textu byl škrtnut tento dodatek: „ . . . kteří podle informací, jež v těchto dnech došly do Londýna, byli odvezeni z internačního tábora v Terezíně do Bir-

kenau a Oswieczimu, aby tam byli hromadně popraveni rukou německých katanů.“ Vysílání pak pokračovalo:) „Tento nový zločin nacistických zlosynů, neuvěřitelný ve své nelidské ohavnosti a obudné hrůze, bude potrestán jako všechny zločiny dřívější. Státní rada se při této příležitosti znovu připojuje k dřívějším prohlášením prezidenta a vlády československé a opětně zdůrazňuje, že nikdo z těch, kdož se jakýmkoli způsobem zúčastnili provádění těchto zvěrstev, nebo kdož jakoukoli měrou nesou spoluvinu za ně, neujde spravedlivému trestu. Lid československý, za jehož mluvčího v zahraničí se Státní rada spolu s prezidentem republiky a vládou pokládá, bude žádat nelítostné potrestání nejen všech, kdož k těmto barbarským zločinům dali příkaz, ale i všech, kdož tyto nelidské příkazy plnili. Co platí takto jako ortel nad zločiny již spáchanými, nechť jest též výstrahou pro budoucnost.

V tomto truchlivém okamžiku žádá Státní rada všechen československý lid doma, aby se snažil pomoci svým židovským spoluobčanům všemi prostředky, jež má po ruce, a aby všemožně usiloval o jejich ochranu před smrtí z rukou německých zločinců. Velký mravní odkaz Masarykův, jemuž jsme věrni zůstali, nás k tomu zavazuje.“

Rezoluci přednesl ve shromáždění konzistoriální rada František Hála a členové Státní rady ji vyslechli stojíce.³⁾

Zmíněné dokumenty jsou poměrně vzácným příkladem, kdy reprezentanti československého odboje vyzvali domácí veřejnost k obraně židovských obyvatelů a k solidaritě s pronásledovanými židy. Obavy o židovský osud nepatřily za války v Čechách k nejvýraznějším pocitům protektorátních občanů. V některých zprávách domácích informátorů do Londýna se dokonce tvrdilo, že „antisemitismus je ta část nacionálně socialistické ideologie, kterou by Češi mohli přijmout“. . . .⁴⁾

U některých historiků holocaustu českých židů panuje přesvědčení, jako by právě varovné výzvy zahraničního rozhlasu i z jiných zdrojů způsobily, že březnová tragédie rodinného tábora BIIb se už v červnu 1944 neopakovala, přestože právě tehdy se měl naplnit osud příslušníků dalších transportů z Terezína, které do Birkenau dorazily v prosinci 1943.

Byla by to bývala povzbudivá, nadějná zvěst, kdyby. . . . Kdyby totiž byla pravdivá. Bohužel však nebyla. Zajisté - v červnu a červenci 1944 už nedošlo k likvidaci prosincových transportů (ale ani pozdějších tří květnových transportů) en bloc. Po provedené selekci odešla určitá část osazenstva, práce schopní muži a ženy do jiných pracovních táborů mimo Osvětim. Tu se však přikláním k názoru, že spíše než před hrozbami zahraničních činitelů ustoupili nacisté před naléhavou potřebou do-

by. Došlo totiž k invazi anglo-amerických vojsk na evropský kontinent, fronta i z východu se přibližovala k říšským hranicím a Němci si patrně uvědomili, že by byli sami proti sobě, kdyby „lehkovážně“ likvidovali pracovní síly svých vězňů-otroků.

A opět jenomže - hromadné vraždy se přesto nezalekli. Badatelům poněkud unikla skutečnost, že nikoli v březnu 1944, nýbrž v červenci téhož roku došlo pravděpodobně k největší masové vraždě československých občanů za druhé světové války. Odhady o výši obětí, které ve dvou nocích 11. a 12. července zahubili hitlerovci v plynových komorách birkenauských, se ovšem značně liší, protože už nikdo nikdy nezjistí jejich přesný počet. Kulka s Krausem uvádějí šest tisíc lidí, Miroslav Kárný šest a půl tisíce, jiný Kraus dokonce deset tisíc.⁵⁾ Podle mých propočtů mohlo tehdy zahynout asi sedm tisíc terezínských vězňů - židů, starých, nemocných a slabých, matek a dětí, těch, kteří zbyli v rodinném táboře BIIb. .⁶⁾

Nejsem přítelem oné poněkud morbidní soutěživosti, jejíž účastníci se předstihují v co nejvyšších údajích o počtech obětí svého národa, společenství, země či města. Kéž by těch mrtvých bylo bývalo méně. . . Nehodlám ani trapně počítat, zda mezi zavražděnými byli tehdy nějací němečtí nebo holanďští židé, holá realita mne však nutí konstatovat, že žádná hrozba ze zahraničí, žádná varování nezastavila nacisty před další genocidou českého i jiného židovského obyvatelstva, jak o tom svědčí nejen konečné řešení rodinného tábora v červenci 1944, nýbrž i následné vražedné selekce terezínských vězňů, kteří přijížděli do Osvětimi na podzim toho roku.

Na tomto místě končí má obecná úvaha a budu pokračovat v osobních vzpomínkách.

Ve svém předchozím líčení jsem pomlčel o jedné podstatné epizodě, podstatné alespoň pro můj život a pro životy několika desítek dalších lidí. Když koncem června 1944 probíhala postupná likvidace rodinného tábora a odcházeli z něj všichni dospělí praceschopní vězňové, zůstával v táboře spolu s ostatními, kteří nebyli shledáni vhodnými, i veliký počet dětí, přesněji řečeno chlapců a dívek do věku šestnácti let. Zatímco patnáctiletá, ale i čtrnáctiletá děvčata měla přece jen možnost vmísit se mezi řady dospělých žen, u chlapců této věkové kategorie byla situace podstatně horší.

Mně osobně bylo tehdy patnáct a spolu s matkou jsem očekával svůj osud.

Náhle se rychlostí blesku rozšířila po táboře zpráva - kdosi přemluvil vrchního arbitra nad životy a smrtí vězňů dr. Mengeleho, aby na po-

slední chvíli provedl ještě výběr čtrnácti a patnáctiletých chlapců. Nevím, zda nám oznámili účel této selekce, každopádně však všichni, koho se tato zvěst týkala, nastoupili v dětském bloku k té osudné přehlídce. Prý se tak stalo ve čtvrtek 6. července, nevím. Vzpomínám si však velmi dobře, že napravo stál Mengele, elegantní jako vždy, pravděpodobně i ve svých obligátních bílých rukavičkách, spolu s ním snad ještě nějací esesáci, ale určitě i táborový písař, malý mužík německé či polské národnosti.

Po levé straně, oddělení od Mengeleho vyvýšeným kanálem topeňniště, které se táhlo po celé délce bloku, nastupovali jeden za druhým hoši, svlečení do naha, v jedné ruce šaty, v druhé boty, dr. Mengele ukazoval doprava či doleva, písař zapisoval vězeňská čísla vybraných. Ceremonie proběhla během několika minut, během několika okamžiků, jež rozhodovaly o životě každého z účastníků. Když vše skončilo, museli jsme se my, jimž Mengele poskytl šanci, seřadit okamžitě u táborové brány, ani jsem neměl čas rozloučit se s matkou. Naši skupinu asi devadesáti chlapců odvedli do nedalekého mužského tábora. Mengele poté vybral ještě svá „oblíbená“ dvojčata, která používal ke pseudovědeckým pokusům a - za ostatními se zavřela vrata. Otevřela se ještě jednou za několik dní, aby jimi mohli projít vstříc své smrti.

Jestliže dnes přemýšlím o oné popsané scéně v dětském bloku tábora BIIb v Birkenau, měl bych konstatovat závažný fakt: ze všech židovských chlapců z Čech, narozených nejpozději v letech 1930 a 1929, těch, kteří byli za války zavlečeni do hitlerovských koncentračních táborů, dostala prakticky šanci k přežití pouze ona devadesátičlenná skupina, o níž byla právě řeč. (Aby mně bylo správně rozuměno - nemluví o dětech, které zůstaly v terezínském ghettu, mám na mysli chlapce deportované do koncentračních táborů v Polsku a na Východě.) Prakticky všichni ostatní téhož věku a samozřejmě všichni mladší zahynuli hned po příjezdu v plynu či jiným způsobem; zachránilo se kromě několika dvojčat jen pár jednotlivců. Nedávno zveřejněný seznam ve věstníku Terezínské iniciativy tuto skutečnost výmluvně dokládá.

V mužském táboře, neboli „männerlager“, nás ubytovali v bloku číslo 13, jemuž velel německý vězeň Bednarek. Tento blok byl vyhrazen pro tzv. trestní komando, byl oddělen od ostatního tábora zdí a dvorem, jenž přiléhal k bloku číslo 11, v němž sídlili členové „sonderkomanda“, tj. vězňové, pracující v krematoriích a u plynových komor.

Bednarek byl v prvních dnech polichocen naším příchodem, byli jsme pro něj jakýmsi exotikem, chlubil se s námi při pochodech táborem, dokonce dovolil, abychom na volném prostranství sehráli fotbalový zápas.

Po nějakém čase jsme ho omrzeli, dal nás ostříhat dohola a my se stali „normálními“ vězni.

Normálními vězni v bloku strafkomanda. . . Nebudu popisovat, co se odehrávalo za zdí tohoto bloku, zvláště, když sem přivedli vězně, chycené po neúspěšném pokusu o útěk. Šibenice stála naštěstí na jiném místě. K paradoxům táborového života však patřilo, že scény neuvěřitelné brutality na našem dvoře občas střídala i oddechová odbíjená nebo stolní tenis. V Birkenau bylo možno spatřit ledacos.

Toho léta 1944 jsme poprvé dostali možnost pracovně opustit prostor tábora a vyjždět s vozíkem pro palivové dřevo či jiné potřeby našeho blokového šéfa. V tutéž dobu přijížděly na železniční rampu transпорty maďarských židů a my, kdykoli jsme tudy procházeli poté, co nově příchozí už odešli na tu či na onu stranu, mohli jsme si opatřit řadu užitečných věcí, které zůstávaly ležet na nástupišti - potravinami počínaje, jednotlivými kusy šatstva a obuvi konče.

Výhody každého vězně - ať v kriminále nebo v koncentračním táboře - se zvyšovaly úměrně s délkou jeho pobytu, za předpokladu ovšem alespoň trochu snesitelných podmínek. Člověk se naučí orientovat v daném prostředí, naváže styky s užitečnými partnery, dovede už odhadnout zvyky a vlastnosti kápů i dozorců (nikoli každý esesman patřil k lidodžroutům), dokáže si obstarat jistý hmotný prospěch. Životní poměry v „männerlágru“ se přes všechny hrůzy kolem nás toho léta zlepšily.

Hrůzy kolem nás. . . Samozřejmě, že jsme věděli o osudu, jenž postihl naše drahé z rodinného tábora - vždyť jsme sousedili s ubikací sonderkomanda. Kromě toho jsme na svých vyjíždkách potkávali strašidelné průvody: z železniční rampy, pomalu, jakoby šly na procházku, vedly kolem nás nic netušící ženy své děti - do nádvoří jedné z těch ponurých cihlových budov.

Vedle mužského existoval v létě 1944 cikánský tábor. Přes dráty s námi jedna dívka hovořila česky - byla pro nás v tu chvíli pojitkem s naším vzdáleným domovem. Za několik dní zel cikánský tábor prázdnotou. . . Přišli sem potom židé z lodžského ghetta.

Jednoho říjnového dne jsem loupal v táborové kuchyni brambory. A náhle opět zpráva: venku vybírají chlapce pro další transport z Osvětimi. Vyběhl jsem, postavil se do řady, jenže - esesman mě tentokráte nevybral - ukázal vlevo. Protože však většina mých kamarádů stála už na opačné straně, přeběhl jsem za jeho zády k nim. Zachránil jsem si tím život? Snad.

Opět nezbyl čas vzít si vlastní věci z bloku a už nás odvedli na rampu, naložili do dobytčího vagonu - bylo nás asi dvacet - a odvezli do

Horního Slezska do okolí Kladska. Místo našeho určení se jmenovalo poeticky - Märzbachtal - a patřilo ke kmenovému táboru Groß-Rossen.

Místo neslo sice poetický název, ale nic povznášejícího v sobě nemělo.

Naopak - brzy přišla zima, sníh, mráz, měli jsme na sobě prakticky jen letní oblečení. Zima, hlad, tentokrát už opravdu mučivý, těžká práce v lese nebo na pile - nevím, co bylo horší. Náš fyzický i psychický stav se rychle zhoršoval, už nebylo čeho se zachytit, neměli jsme žádné kontakty, žádné výhody, zbývalo jen zoufalství z nekonečného, beznadějného stereotypu.

V polovině ledna 1945 jsem se ocitl v nemocničním bloku a odtud mne odeslali do jiného tábora. Tvořila jej vlastně jediná jakási továrenská dílna a osazenstvo sestávalo většinou ze starých a nemocných lidí. O hmotných a zejména hygienických podmínkách raději pomlčím.

Svým přemístěním jsem však ztratil styky se všemi svými druhy a o jejich dalším osudu nic nevím.

Z dopisů a zpráv, které mně zasílá jeden z bývalých birkenauských chlapců jménem Johny Freund, jenž žije nyní v Kanadě a jenž zůstal v osvětimském „männerlágru“ až do ledna 1945, vysvítá, že válku a věznění přežilo asi čtyřicet hochů z oné původní devadesátky. Ostatní zahynuli při pochodech smrti, když se postupně likvidoval Osvětim před blížící se Rudou armádou. Johny se dožil osvobození nedaleko Flossenbürgu.

Téměř všichni někdejší chlapci, dnes tedy již dobří šedesátníci, kteří zažili birkenauský rodinný tábor i „Männerlager“, udržují spolu kontakty, nazývají se „Birkenau Boys“, vydávají vlastní časopis a plánují letos v létě setkání v Praze.⁷⁾

Johny ve svých dopisech uvádí motto, jímž bych i já chtěl zakončit své vyprávění: „Všichni, kteří jsme přežili nacisty a žijeme, jsme vítězi!“

POZNÁMKY

- 1) Národní politika a Večerní České slovo z 8. a 9. března 1944.
- 2) Claude Lanzmann, Šoa, Zpráva o velikém neštěstí, Praha 1991, s. 134-135.
- 3) Archiv Ústavu T. G. Masaryka, fond Klecanda, 177/1.
- 4) Střední Evropa, sv. IX, Praha, listopad 1987, s. 123; citováno podle L. Rothkirchenové, Czech Attitudes towards the Jews during the Nazi Regime, In: Yad Vashem Studies XIII, 1977.
- 5) O. Kraus, E. Kulka, Továrna na smrt, Praha 1956, str. 138; Tereziánské listy, 19/1991, s. 22; O. B. Kraus, Můj bratr dým, Praha 1993, s. 13.
- 6) Mé propočty vycházejí z těchto odhadů:

Koncem června 1944 žilo v rodinném táboře vězňů:

Z prosincových transportů roku 1943	3 250
Z květnových transportů roku 1944	7 250
(Předpokládám, že z původního počtu 7 500 vězňů mohlo za jeden měsíc zemřít zhruba 250 osob)	
Celkem (z toho značná část Němců, Rakušanů a Holanďanů)	10 500

V červenci 1944 odjelo z Birkenau do jiných táborů 3 500 osob, v rodinném táboře zbylo 7 000 vězňů, kteří zahynuli.

Koncem června 1944 žilo v BIIb:

Českých židů z prosincových transportů 1943 asi	3 250
Českých židů z květnových transportů 1944 asi	2 400
(Předpokládám, že z původního počtu mohlo za jeden měsíc zemřít zhruba 100-150 lidí.)	
Celkem	5 650

Rekapitulace:

Celkem českých židů koncem června v BIIb	5 650
(Připusíme, že z počtu lidí, kteří odešli z Birkenau na práci do jiných táborů, tj. asi 3 500 osob, byla větší část Čechů - tj. asi 1 800)	
Čeští židé, kteří odjeli z Birkenau na práci	1 800
Celkem počet českých židů, kteří zůstali v táboře BIIb a byli v nocích 11. a 12. července 1944 usmrceni	3 850

7) Setkání se uskutečnilo v druhé polovině června 1944. Sešlo se na něm 26 bývalých „Birkenau Boys“ a to nejen z České republiky, ale i z Kanady, Spojených států amerických, z Venezuely, Austrálie, Izraele, Velké Británie, Německa, Holandska a Belgie. Po přijetí v Praze v Židovské radnici a v Parlamentě vykonali účastníci setkání pietní návštěvu Terezína a Osvětimi-Birkenau. Celý průběh natáčeli dokumentaristé z americké a belgické televize.

HERMANN LANGBEIN

(Rakousko)

**MOŽNOSTI
A MEZE
OSVĚTIMSKÉ
REZISTENCE**

Zabýváme-li se odbojovým hnutím v nacionálně socialistických koncentračních táborech, setkáváme se s mnoha těžkostmi. Především pro poznání odbojové činnosti neexistují většinou jiné podklady než osobní vzpomínky jednotlivých vězňů. V Osvětimi tomu bylo poněkud jinak. Táborová odbojová organizace odtud ilegálně posílala do Krakova dlouhý řetězec dopisů, které jsou zachovány a obsahují fakta a data.

Všeobecně existovala další, nemenší potíž. Po roce 1945 se snažily - podle mého mínění všude - politické strany reklamovat odboj pro sebe a negovat odbojové činy vykonané jinými. Chtěl bych uvést příklad z Buchenwaldu. Zde na konferenci již zaznělo jméno Eugena Kogona, vězně v Buchenwaldu, který tam vykonal v odboji vynikající činy a zachránil řadu lidských životů. O rezistenci v Buchenwaldu existuje velice zevrubná dokumentace, v níž se Kogonovo jméno neuvádí. Proč? Protože nebyl činný v té organizaci, která chtěla dodatečně platit jako centrum veškerého odboje.

Na úvod k mému tématu ještě jednu poznámku: odboj byl velice těžký - mluvím-li nyní o odboji, mám na mysli dobu, kdy Hitler započal svou válku. Tehdy se změnila struktura koncentračních táborů. Odboj byl tak těžký proto, že SS mohlo využít svých bohatých zkušeností jak odboj potlačovat - koncentrační tábory existovaly od roku 1933.

Druhý komandant Dachau, Theodor Eicke, založil školu, která se pak přenesla do všech koncentračních táborů. SS degradovaly vězně na pouhá čísla. Vězeň měl být psychicky zlomen a přiveden do takového stavu, ve kterém by byl pouhým objektem a nikoli už subjektem. Později, když byly koncentrační tábory zaplaveny neněmeckými vězni, pokoušely se SS velice úspěšně postavit vězně proti vězni. Němečtí vězňové byli privilegováni, patřili přece k „árijské rase“. V očích SS byli vězňové - Slované méněcenní. Ale i zde byly rozdíly. Rusové stáli níže než Poláci, Poláci níže než Češi. Mám teď na mysli nežidovské vězně.